

In gesprek met Ruben van Gogh

In het voorjaar van 2014 heeft dichter Ruben van Gogh (1967) in opdracht van het NZT de liedteksten voor de voorstelling *Kaiser W.* geschreven. Ze vormen samen de krantenvoorpagina over die ene zondag in 1918 dat keizer Wilhelm II op het station van het Zuid-Limburgse Eijsden drentelde, in afwachting van de reactie op zijn asiolverzoek in Nederland. De krant bevat nieuws over de oorlog, redactioneel commentaar, ooggetuigenverslagen, een ingezonden brief, een snapshot van de keizer op het perron, een zeepreclame, de dagelijkse cartoon, etc. De stukken geven daarmee verschillende invalshoeken weer, “zitten barstensvol informatie” (aldus Ruben) en zijn gelaagd. Wie is de schrijver achter deze bijzondere teksten en hoe is hij te werk gegaan? We ontmoeten elkaar op een druilerige decemberdag bij hem thuis in Utrecht.

Wat trok jou in deze opdracht aan?

Ik ben altijd al gefascineerd geweest door de Eerste Wereldoorlog, heb er veel over gelezen. Het begon al in mijn jeugd met de stripfiguur Snoopy die in zijn dromen op het dak van zijn hondenhok tegen de Rode Baron vocht. Ook in de opera's over het Westland, die ik eerder met Bob Zimmerman maakte, speelde WOI een rol; tijdens mijn research las ik al over Belgische vluchtelingen en het hoorbare gerommel van bommen aan het front. WOI is recente geschiedenis en dat maakt het ook interessant. De opa's en oma's van mijn ouders hebben het nog meegemaakt.

Hoe ben je aan je informatie gekomen?

Ik heb drie of vier boeken over WOI gelezen, over Nederland tijdens WOI (waar veel minder over bekend is), over keizer Wilhelm en zijn relatie met koning Edward van Engeland en de tsaar van Rusland (die allemaal neven van elkaar waren). Ook heb ik veel artikelen van internet gedownload, bij elkaar ter dikte van een stevig boek. Dat zijn kranten, ooggetuigenverslagen van die dag en dagboeken van mensen die de keizer hebben begeleid. Als je verschillende bronnen raadpleegt, dan zie je ook verschillen, bijvoorbeeld of de regering in Den Haag die zondag nou wel of niet bereikbaar was.

Er is veel over die ene dag geschreven. Kijk, op zich is het natuurlijk een gebeurtenis van niks, maar wel uitgebreid gedocumenteerd. En het leeft ook echt voor de mensen die het hebben meegemaakt. Nederland merkte veel van de oorlog ondanks de neutraliteit, niet alleen op diplomatiek niveau. Er waren in de beginperiode veel vluchtelingen uit België, bijna een miljoen, en er was schaarste. Ik heb ook dagboekfragmenten gelezen van soldaten die in kampementen gelegerd waren. Het waren vaak jonge vaders die hun gezin in de steek moesten laten.

In je stukken zitten veel details. Zijn je teksten puur op feiten gebaseerd of is er ook sprake van dichterlijke vrijheid?

Ik heb van alles gelezen en onderstreept en dat komt er dan op zinsniveau weer uit, dus de informatie is heel feitelijk. Maar ik had wel vrijheid om verschillende stemmen te laten klinken in plaats van een echt verhaal te vertellen. We (dat zijn Bob Zimmerman, Marc Pantus, Willem Pool en ik) hadden namelijk al gauw besloten om een krantenpagina als blauwdruk te gebruiken voor de voorstelling. En dan is iedere invalshoek die je kiest een goede.

Hoe heb je de verschillende invalshoeken en onderwerpen gekozen?

Ik heb in ieder geval de stem van de dorpsbewoners willen laten horen, bijvoorbeeld in *Zinkwit*, *Foet* en *Sta toch stil*. De rest zijn onderwerpen over WOI die meer op zichzelf staan, zoals een stuk over gifgas (*Onzichtbare vijand*). Dat onderwerp vind ik fascinerend en kon ik koppelen aan de Spaanse griep. *Dikke Bertha* onstond gewoon vanwege de grappige naam. *Huizen* gaat wel over Belgische vluchtelingen, maar dat heb ik expres open gelaten zodat het nu van alles kan zijn. *Fongers Holland fietsen* is geïnspireerd op een kubistisch gedicht van de Nederlandse kunstenaar Theo van Doesburg

(schrijvend onder het pseudoniem I.K. Bonset), die destijds in een kampement in Zuid-Nederland gelegerd was en over zijn barak schreef.

Bij de keuze van de onderwerpen vond ik het belangrijk dat ik ze op de een of andere manier aan Eijdsen kon koppelen. Maar dat lukte niet altijd, waardoor ik bepaalde onderwerpen heb moeten laten liggen. Ik had nog wel een stuk willen schrijven over de revolutie of over paarden. Of over de muziek die soldaten in hun barakken hoorden.

Welke stukken zijn je eigen favoriet?

Moeders, omdat het een lekker anti-oorlogslied is. En *Fongers Holland fietsen* is een vrolijk niemendalletje, waar ik bij het schrijven het liedje 'Wie döt mij wat, vandage' van Daniël Lohues in mijn hoofd had. Kijk, in de oorlog werd ook gelachen en gefeest, dat wilde ik er óók in hebben. Verder vind ik zelf *Dikke Bertha* geslaagd vanwege sommige tekststukken: "Er zijn er die je hebben gezien / Met mannen, wel een stuk of tien / Om je te laden en te stellen / Er zijn er ook, dat zijn er meer / Wel 50.000 ongeveer / Die het niet na kunnen vertellen". Ik heb aan *Dikke Bertha* ook nog Florence Nightingale uit de Krimoorlog toegevoegd, omdat die oorlog een soort vechtoefening op weg naar WO1 was. Voor *Zeep* was het leuk damesbladen uit die tijd te lezen met allerlei tips over het gebruik van berkenhout als alternatief voor zeep. Bovendien kon ik in de tekst de opvatting van de futuristen kwijt die oorlog destijds zagen als 'de enige hygiëne van de wereld'. Mijn technische stijl is dan wel heel licht, maar de inhoud heel geconcentreerd.

Het lijkt alsof je in je teksten keizer Wilhelm de schuld van de oorlog geeft. Daar wordt door sommigen tegenwoordig genuanceerder over gedacht.

Dat doe ik niet, dat doen de dorpelingen! Zo spraken zij over hem, zij zagen hem als boosdoener. De kwaadheid over de keizer zat diep bij de mensen. Lees maar de ooggetuigenverslagen over die dag op internet, soms in plat-Limburgs. Daar komt ook in *Kroonloze vorst* bijvoorbeeld de zin "Hij heeft ons spoor ondergeschetten" vandaan. Die beeldvorming over de keizer is natuurlijk ook niet zo gek, want in bijvoorbeeld cartoons was hij altijd de belichaming van Duitsland.

Hoe zijn je liedteksten door Bob Zimmerman op muziek gezet?

Daar hebben we eigenlijk nauwelijks contact over gehad. In het gesprek waarin we de vorm van de voorstelling bepalen (in dit geval de krant als blauwdruk) bedenkt Bob al de muziekstijlen, de lengte van het stuk en het aantal muzikanten. En dan moet ik de teksten dus nog schrijven! Bob vindt het makkelijk om op mijn teksten te componeren. Ik schrijf vloeiende, muzikale zinnen en heb een redelijke los-vaste stijl, overigens van hem geleerd. Hij vindt dat muziek ritme moet hebben, maar met 'kleine foutjes' erin. Dat geeft mij dus de ruimte om wat te smokkelen met tekst. Als ik schrijf, heb ik wel een soort zingmelodie in mijn hoofd. In de tekst van *Zinkwit* klinkt bijvoorbeeld muziek uit de musical *Hair* door. Maar de melodie in mijn hoofd is niet altijd dezelfde die de componist eraan geeft.

Worden de stukken voor jou anders als ze eenmaal op muziek zijn gezet?

Ja, de eerste keer vind ik het altijd heel bevreemdend om mijn teksten terug te horen. Er gebeurt natuurlijk altijd iets met je teksten als ze op muziek staan. Soms vergeet ik na een tijd ook dat het mijn eigen teksten zijn. Dat heb ik bijvoorbeeld bij sommige kinderliedjes die ik heb geschreven en nu zelf keihard meezing. Maar dat is ook het leuke van iets schrijven wat uitgevoerd wordt: je wordt consument van je eigen werk.

Karin Nijenhuis